

ІНСТИТУЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЯКОСТІ СИСТЕМИ СУДОЧИНСТВА У ПЕРСПЕКТИВІ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У сучасних важкопрогнозованих умовах справедлива система судочинства постає як необхідна передумова безконфліктного функціонування усього вітчизняного соціуму. Адже неупереджений суд варто сприймати як правову інституцію, яка покликана надавати можливість громадян у законний спосіб відстоювати свої права, не перебираючи на себе обов'язок самотужки встановлювати міру відповідальності тих чи інших осіб. Яскравий спосіб народного судочинства – «сміттєві люстрації», які час від часу можна спостерігати в різних регіонах України. І чим довший шлях до встановлення якісної системи судочинства, тим він є коротшим для обурених людей на свій розсуд встановити справедливість, опираючись на емоції та зневіру.

Соціологічний аспект у розвої інституційного забезпечення якості системи судочинства опирається, на наш погляд, на три форми діяльності:

Розробка інструментарію та збір первинної інформації щодо оцінювання особливостей функціонування судової системи.

Аналіз рівня суспільної довіри до якості судочинства, а також компаративний аналіз діяльності вітчизняних судів, з'ясування відповідності їхньої діяльності до потреб інших соціальних інституцій, міжнародним стандартам.

Вироблення консолідованого бачення впливу громадянського суспільства на систему судочинства та її зміну у відповідності з потребами кожного громадянина України.

Потреба у вдосконаленні якості вітчизняного судочинства знайшла своє відображення у науковому обґрунтуванні засадничих понять, які відображають вимоги до покращення процедури прийняття та впровадження судових рішень. Зокрема, у науковому просторі з'явився орієнтир у якому зазначено, що метою оцінювання якості роботи суду є вдосконалення організації його роботи, а саме підвищення продуктивності, ефективності та якості судових процедур [1, с. 5].

Зазначимо, система судочинства, як суспільна інституція, інкорпорована у державний апарат і, з однієї сторони, є його невід'ємною частиною, проте з іншої – повинна володіти певним ступенем незалежності від державних органів. Така правова константа висуває до цієї системи особливі вимоги, які відображаються у підвищених очікуваннях в очах громадянського суспільства. Опираючись на вище окреслені форми діяльності соціологічного аналізу суддівства в Україні визначимо певні тенденції, які відображають та відмежовують об'єктивні характеристики вітчизняного судочинства від суб'єктивних оцінок, спричинених стереотипними уявленнями.

За даними Центру дослідження Разумкова, проведеного у березні 2015, з поміж 16 вітчизняних інституцій та оцінки діяльності російських ЗМІ, рейтинг (не)довіри до українських судів потрапив на третю позицію, поступившись місцю ЗМІ наших північних сусідів та українським банкам (відповідно рівень довіри становив до російських ЗМІ 0,6%, банків – 0,8%, судів 1,1%, що правда у антиперегони втрутився Вищий конституційний суд України з рейтингом довіри у 1%) [2]. Проте соціологічне мислення не просто сприймає такі результати, а й вимагає відповідної рефлексії. Долучивши до наших розвідок результати дослідницького агентства Research&Breeding Group «Оцінка роботи

судової системи України» отримаємо такі дані. Рівень довіри населення до судів і судової системи обумовлений ступенем інформованості про їхню роботу: учасники спеціалізованого опитування (тобто з'ясування думок респондентів, які безпосередньо брали участь у судових справах) довіряють судам і судовій системі набагато більше (40%), ніж учасники загальнонаціонального опитування (13%). Більше половини учасників спеціалізованого опитування (53%), вважають рішення українських судів справедливими [3]. Помітні певні розбіжності щодо ступеня довіри до українських судів, які детермінуються суб'єктивними та об'єктивним обставинами: антирепутаційний імідж судової системи та очевидні недоліки у якості здійснення судової влади. Перша, суб'єктивна, складова, пов'язана з формуванням у громадській свідомості низької репутації судової системи через вкидання в інформаційний простір гучних судових справ, які мають потужний суспільний резонанс, викриття протиправної діяльності окремих одіозних суддів та екстраполяцію їхніх вчинків на всіх суддів загалом, маніпулювання увагою суспільства окремих політиків несправедливістю вироків. Використання судочинства у політичній боротьбі підриває довіру до судової влади та «а ргіогі» змушує громадян негативно до неї ставитись.

Інша, об'єктивна, складова вказує на функціональні недоліки судочинства, які спричинені явними та очевидними перепонами у його здійсненні, з поміж яких визначальними можна назвати такі, як корумпованість суддів та неправомірність прийнятих рішень, тотальне втручання у діяльність суду представників різних рівнів та гілок влади, невиконання судових рішень, фінансово-матеріальна недосконалість забезпечення судів. Вочевидь, якість судової системи відображає загальний стан функціонування усіх суспільних інституцій. Тому можна виголосити припущення, що діяльність судової системи у концентрованій формі відображає всі негаразди, якими уражені інші соціальні підсистеми: політична, економічна, духовна, соціальна. Разом з тим, як зазначається у правничій спільноті, надзвичайно важливо є те, що судова реформа не може бути успішною без реформування суміжних інститутів – насамперед адвокатури, прокуратури, виконання судових рішень [4, с. 9].

У експертному довідці заважується, що система, яка формувалася в Україні впродовж 25 років тепер чинить опір реформам. Особливо це видно по тому, як складно просуваються реформи, зокрема у судовій сфері і в прокуратурі [5]. Вважаємо, що розвиток соціології права (чи в іншій інтерпретації – юридичної соціології) – поступ до дійсно фахового та науково виправданого втручання соціології у сферу правничої проблематики, сутність якого полягає, зокрема, в моніторингу системи якості судочинства, визначені взаємозв'язків та взаємовпливі суддівської системи з іншими соціальними інституціями. Поза межами компетенції соціологів безпосередньо впливати на якість судочинства, проте у їхніх дослідження, як у дзеркалі, знаходять відображення наслідки дій суддів, які відображаються у масовій свідомості у тій чи іншій тональності. За визначенням Ліни Костенко необхідна постановки «власної оптики, своєї системи дзеркал» [6, с. 8], розташування яких дало б можливості у не заангажованій реальності побачити як негативні віддзеркалення, так і вловити те позитивне, що зміцнює престиж і довіру до вітчизняного судочинства. Тому об'єктивний та адекватний соціологічний аналіз, за відсутності упереджених та позанаукових висновків, ґрунтованих на кон'юнктурному сприйнятті інформації більшості членів суспільства, вважаємо цивілізованим шляхом впливу на систему судочинства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Система оцінки якості роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи. – К.: 2014. – 55 с.
2. Соціологічні опитування Центру Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=1030
3. Пресс-релиз Research & Branding Group «Оценка работы судебной системы Украины [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rb.com.ua/img/PR_sud_12_2015.pdf
4. Романюк Я. Окремі аспекти забезпечення права на справедливий суд у світлі євро інтеграційних процесів. / III судово-правовий форум «Судова реформа у Україні: європейський вектор». – К.: Юридична практика, 2015. – С. 7-15
5. Якименко Ю. Головний підсумок змін в Україні – стратегічний курс на європейську інтеграцію. / Інформаційний бюлетень Центру Разумкова. – 2016. – №2 (31). – С.1
6. Костенко Л. Гуманітарна аура нації, або ефект головного дзеркала. / Психологія і суспільство. – 2015. – №1. – С. 6-15

Буда Т. Й.

к.е.н., доцент кафедри психології
та соціальної роботи ЮФ ТНЕУ

СОЦІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУДОВОЇ ГІЛКИ ВЛАДИ І РОБОТИ СУДІВ ЯК СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ

Одним із найважливіших аспектів відносин між державою і суспільством є інституційний аспект. Люди, протягом історичного розвитку, завжди прагнули інституціоналізувати (регламентувати) свої відносини, пов'язані із забезпеченням актуальних потреб в різних сферах діяльності, а їхня соціалізація спонукала до врегулювання та підпорядкування поведінки окремих осіб загальним правилам та нормам. Соціальний інститут є символом порядку та організованості в суспільстві. Найсуттєвішою рисою інституційного зв'язку є обов'язковість, зобов'язання дотримуватися відведених індивідові обов'язків, функцій, ролей в рамках цінностей, взірців поведінки [1].

Ефективність діяльності соціальних інститутів залежить від великої кількості чинників (умов), серед яких: 1) чітке визначення мети, завдань і обсягу функцій соціального інституту; 2) чітке дотримання виконання функцій кожним членом соціального інституту; 3) авторитетність та престиж в очах суспільства; 4) безконфліктність включення та подальшого функціонування в системі суспільних відносин.

Проте може настати така ситуація, коли зміни соціальних потреб не знайдуть відображення у структурі та функціях соціального інституту, і в його діяльності може виникнути дисгармонія, дисфункція, що виражається в неясності цілей діяльності інституту, невизначенні функцій, зниженні його соціального авторитету.